

Poronnahan ja
turkiksen opaskirja

oaro
goaro!

Mukava kun luet tätä!

Toivon että mitä pidemmälle luet, sitä kiintoisammaksi asia käy. Tämän oppaan tavoite on nimittäin innostaa ompelemaan ja luomaan erityisesti poromateriaaleista, ja antaa siihen työkaluja, ohjeita ja vinkkejä.

Opaslehti on yksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen Poro muotiin –hankkeen tuotoksista. Hanke toteutettiin 2008-2010, ja sen rahoitti osin EU-varoin Lapin TE-keskus Pohjoisimman Lapin Leader ry:n rahoituskehiksestä.

Lehden sisältö on koottu hankkeen työpajoista, Nutukas -hankkeen materiaalista sekä muista lähteistä, jotka on mainittu tämän luvun lopussa. Sisällystöstä on esitettävä suuri ja nöyrä kiitos kaikille työpajojen vetäjille, niihin osallistuneille ja mallien suunnittelijoille.

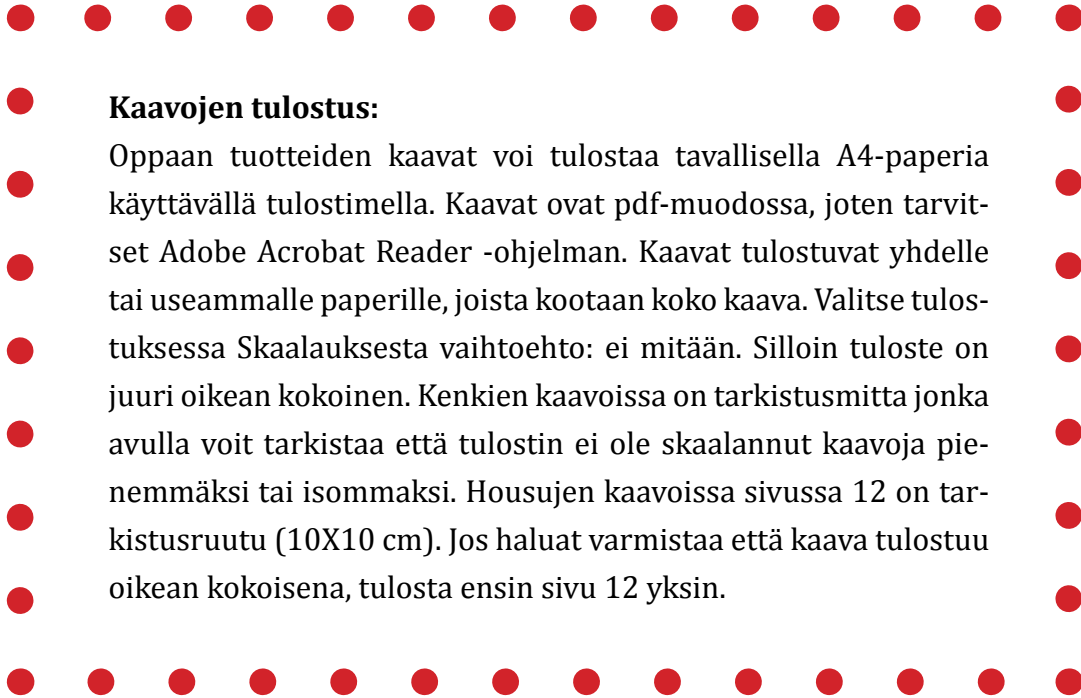
Poro muotiin –hankkeessa toteutettiin 5 tuotekehitystyöpajaa. Hankkeen Laukkupajaa ohjasi muotisuunnittelija Yat Cheung (2or+byYAT) ja Graffiti –pajaa professori Basil Kardasis Lontoon Royal College of Artista. Korupajan veti artesaani Kikka Laakso, Kenkäpajan kengäntekijä Veli-Heikki Saraspää ja Nutukaspajan SAKK:n käsityön lehtori Merja Heikkinen. Nutukas –hankkeen modernit nutukkaat on suunnitellut jalkinesuunnittelija Janne Lax.

Hankkeen alussa ei määritelty tämän oppaan sisältöä tarkasti, ja kuinkas kävikään - hankkeen edetessä se kuin itsestään painottui kenkiin. Sekä hankkeeseen osallistuneiden käsityöläisten kiinnostus ja ehkä vähän perinteetkin johtivat siihen. Kirjasen nahan- ja poroturkiksen ompeluohjeet käyvät kuitenkin tuotteeseen kuin tuotteeseen.

Intoa ja luovuutta ompeluun!

Virpi Jääskö

Poro muotiin –hankkeen vetäjä

Kaavojen tulostus:

Oppaan tuotteiden kaavat voi tulostaa tavallisella A4-paperia käytävällä tulostimella. Kaavat ovat pdf-muodossa, joten tarvitset Adobe Acrobat Reader -ohjelman. Kaavat tulostuvat yhdelle tai useammalle paperille, joista kootaan koko kaava. Valitse tuloksessa Skaalauksesta vaihtoehto: ei mitään. Silloin tuloste on juuri oikean kokoinen. Kenkien kaavoissa on tarkistusmitta jonka avulla voit tarkistaa että tulostin ei ole skaalannut kaavoja pienemmäksi tai isommaksi. Housujen kaavoissa sivussa 12 on tarkistusruutu (10X10 cm). Jos haluat varmistaa että kaava tulostuu oikean kokoisena, tulosta ensin sivu 12 yksin.

Kursseja, tarvikkeita ja lestejä:

Kesäkurppos- ja solapohjakenkäkurssit: Veli-Heikki Saraspää, Rovaniemi, puh. 0400-392526
Jalkinekorjaamo Kiviniemi, Rovakatu 21, puh. 016-314001 tai 040-7185569,
jalkinekorjaamokiviniemi(at)pp.inet.fi.

Lestejä: Lestiteollisuus Oy, Karkku, Markku Sinisalo, puh. 03-5134103

Tarvikkeita: paikalliset suutarinliikkeet ja www.nahkakunta.fi

Mittatilausjalkineita: Jalkinesuunnittelija Janne Lax, 040-740 4858, [janne\(at\)saintvacant.com](mailto:janne@ saintvacant.com).

Lähteet:

Carita Jaakola, Eija Engblom ja Leena Sundström: Ajattomasti ja muodikkaasti nahasta, 2002
Burda

Suuri Käsityölehti

Marja-Liisa Laiti

<http://www.nicehouse.fi/vaatehuo/ompelu/nahka.htm#ompelu>

<http://go4itvol2.indiedays.com/2008/03/31/vinkkeja-nahkan-ompeluun/>

Poroturkiksen ompelu koneella

Poroturkisten ompeluun soveltuvat kolmisyöttöinen teollisuusompelukone (servomoottori on paras) sekä paksulle turkikselle tarkoitettu turkiskone. Kaksisyöttökoneella ommellessa kannattaa vaihtaa turkisten ompeluun teflonpaininjalka.

Yhdyssaumat ommellaan kolmisyöttökoneella. Jos käytettävissä on vapaavarsikone, ompele ahtaat ja kaartuvat saumat sillä. Kappaleiden saumanvaroista leikataan karva lyhyeksi ohutteräisillä saksilla, turkisveitsellä tai esim. kirurginveitsellä. Kun vaikkapa karvakenkiä käsin ommellessa saumanvaroiksi karvotaan noin 2mm, pitää koneella ommellessa lisätä siihen noin 1 mm, sillä koneompelussa ei jokaista tikkiä voi tähdätä niin tarkasti.

Langan paksuus tulee olla 20 tai 40, esim. Serafil -lanka 100% polyesteriä. Neulakoko 110-130, tavallinen tai nahkaneula. Paininjalka normaali. Nahkaa ja turkista ommellaan pitkällä tikillä (3-5 mm), jotteivät neulan reiät leikkaa saumaa irti. Jos pakituksen tikin pituus on sama kuin eteenpäin ommellessa, voi sauman päätellä pakittamalla.

Turkiskoneella voi ommella puskusaumojia, eli esim. karvakenkien ruojuksien (varsien) saumojia sekä säpikkäiden (turkissäärystimien) saumojia. Langan paksuus 80, neula 100. Turkiskoneellakin ommellessa saumojia on hyvä karvoa jonkin verran. Kokeile!

Hyvä apuväline ommellessa on turkisiipikki tai muu teräväkärkinen työkalu, jolla on helppo työntää saumasta tunkevia karvoja työn oikealle puolelle. Pyörö- tai lattapihdeillä on myös hyvä pitää työstä kiinni sekä tarvittaessa ohjata ommeltavaa kohdetta siellä mihin sormet eivät mahdu.

Jos haluat ommella saumaan tereen, on ompelun helpottamiseksi parasta ommella se ensiksi kiinni toiseen yhteen ommeltavista kappaleista.

Nahan ompelu

Teollisuusompelukone on nahan ompeluun paras vaihtoehto. Ohutta ja pehmeää nahkaa voi ommella myös kotikoneella. Silloin ei kuitenkaan kannata valita mallia, johon tulee paksuja, moninkertaisia saumojia kuten vyötärökaitaleita. Kokeile nahanpalaan että kone tekee kaunista ja tasaista tikkiä, käytä tarvittaessa teflonpaininjalkaa, teflontarraa ja/tai voi- tai silkkipaperia apuna.

Nahasta riippuen tavallinenkin neula (vahvuus esim. 100) saattaa hyvin riittää. Joskus nahkaneula voi leikata liian suuren reiän, joten senkin vuoksi kannattaa kokeilla ompelua nahkapalaseen. Langaksi käytä ydinlankaa tai 100% polyesterilankaa, jotka ovat lujuempia kuin puuvillalanka.

Kun ompelet uusilla kaavoilla, tee aina sovituskappale joko puuvillakankaasta tai vuorikankaasta. Leikkaa osat kankaasta reiluin saumanvaroin ja piirrä kaavojen ääriviivat joka kappaleeseen. Kohdistat saumat hyvin yhteen neulaamalla. Ompele ja sovita. Sovittamisen jälkeen tee sovituskappaleeseen tarvittavat muutokset ja siirrä muutokset myös kaavoihin.

Nahan leikkuuseen voi tehdä pahvikaavat, varsinkin jos aikoo ommella samoilla kaavoilla useammin kuin kerran. Leikkaa jokainen osa pahvista. Kirjoita kaavoihin tarvittava tieto, vaikka: Nahkahousut, koko 38, lahkeen alaosa. Silloin tieto pysyy tallessa.

Kaavojen asettelu

Teollinen nahka on usein hiottu saman paksuiseksi koko vuodan alalta. Sisna on paksuin niskan kohdalta, ohuin mahan alueella. Kaikki nahat venyvät eri suuntiin eri tavalla vuodan eri kohdissa, mikä täytyy ottaa huomioon kaavanasettelussa. Myös vuotien värierot vaikuttavat leikkusuunnitelmaan.

Asettele kaavat siten, että tuotteen vastaavat osat, esim. jakun etukappaleen vasen ja oikea puoli leikataan samasta vuodasta, ja vuodan selkärangan eri puolilta symmetrisesti. Silloin valmiissa tuotteessa ei ole häiritseviä värieroja, ja kappaleiden vahvuus ja venymissuunnat ovat samat.

Kappaleiden leikkaus

Leikkaa osat nahasta noin 1,5-2 cm:n saumanvaroin. Aseta kaavat oikealle puolelle, tarkista ettei leikattavaan kappaleeseen satu arpia, värivirheitä tms. Voit kiinnittää kaavat maalarinteippipaloilla tai asettaa painoja kaavojen päälle.

Leikatut kappaleet silitetään höyrysilitysraudalla. Silittämisen tavoitteena on tasoittaa / kutistaa reunojen ylimääräinen aaltoilu. Varmista ettei höyry tule isoina pisaroina (=riittävän kuuma rauta). Teollista nahkaa voi silitää kolmella pisteellä, sisnaa kahdella tai vähän yli. Kokeile silitystä ylimääräiseen nahkapalaan. Silytys aloitetaan kappaleen keskeltä reunoja kohti.

Piirrä silittämisen jälkeen kaavojen ääri viivat nahan nurjalle puolelle kangasliidulla, geeli- tai kuulakärkikynällä ja tasoita saumanvarat noin 1 cm:n levyisiksi leikkaamalla ylimääräiset pois.

Ompelu

Neulaa kappaleet yhteen koko ommeltavan sauman matkalta. Siten kumpikaan kappaleista ei pääse venymään ommeltaessa.

Kotikoneella ommellessa voit auttaa sauman aloituskohdassa vetämällä nahasta ja langanpäistä, ettei neula jää takomaan paikoilleen. Kun päättelet saumaa älä pakita, vaan käännä työ ja ompele muutama tikki takaisinpäin tarkasti samoja reikiä pitkin. Pakittaessa tikin pituus helposti muuttuu, ja jokainen ylimääräinen reikä lisää nahan repeämisen riskiä.

Saumojen huolittelu

Saumat voi huolitella liimaamalla saumanvarat maitoliimalla tai muulla nahan liimaamiseen soveltuvalla liimalla. Ennen liimausta lyö vasaralla saumat "auki". Myös hameen helman ja housujen lahkeiden käänteet voi halutessaan liimata.

Jos tikkaat saumat, saumanvaroja ei tarvitse liimata. Käännä saumanvarat tikattavalle puolelle ja lyö sauma vasaralla litteäksi. Tikkaa oikealta puolelta. Tikkaus vahvistaa saumaa.

Napinläpi

Kaitale-, viilto- ja vaatturinapinlävet soveltuvat nahalle hyvin. Kaitalenapinläven ompelu selostetaan Merjan laukun ompeluohjeissa. Viiltonapinläpi tehdään tikkaamalla nahkaan kapea suorakulmio ja tekemällä sen keskelle viilto. Vaatturinapinläven ompeluun käytetään napinläpiautomaattia.

HUOM! Tarkista ettei arpia tai muita virheitä jää tärkeisiin kohtiin tuotteessa. Ole erityisen tarkka siinä ettet leikkaa esim. kahta oikean jalan lahjetta. Älä piirrä kuulakärkikynällä nahan oikealla puolelle ettei jälki jää näkyviin valmiiseen tuotteeseen. Ohueen, kulutusalttiin tai erityistä tukea vaativaan kohtaan voit käyttää myös silitettävää tukikangasta.

Laukkutyöpajan tuotoksia

Tanja Sanila

Erja Tuhkanen

Eeva-Liisa Pienimaa

Irene Kangasniemi

Laukku ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

Laukku, reppu, rinkka, salkku. Tärkeä jo muinoin, tärkeä edelleen. Laukun tehtävä on tietysti säilyttää ja kuljettaa tarvekaluja, mutta melkein aina sen tehtävä on myös koristaa kantajaansa.

Laukkuja on tuhansia erilaisia, jokaiselle käyttäjälle ja jokaiseen käyttötarkoitukseen. Tuntuu että melkein kaikki on jo keksitty, mutta silti uutta "keksittävää" on yhä vain, koska uusia käyttäjiä ja uusia tarpeita tulee jatkuvasti.

"Design is all about planning"

Otsake on lainaus Poro muotiin -hankkeen Laukku-työpajan toukokuussa 2009 vetäneeltä Yat Cheungilta. Niin tärkeä on suunnittelun osuus laukun muotoilussa. Suunnittelulla säästetään arvokasta materiaalia (nahkaa), saadaan valittua oikea materiaali oikeaan paikkaan, vältetään virheet ompelujärjestyksessä, saadaan kantohihna istumaan laukkuun kauniisti sekä teknisesti että muotoilullisesti, ja otetaan kohderyhmän tarpeet huomioon. Muiden muassa. Ja tuloksiksi saadaan kohderyhmälle sopiva, kaunis, toimiva ja haluttu laukku.

Nahan käyttö

Nahka on arvokas materiaali. Nahkatuotteita suunniteltaessa täytyy tarkoin harkita onko tuotteessa osia joiden materiaaliksi nahka ei sovi, ja miten tuotteen osat leikataan nahasta siten, että nahkaa ei mene hukkaan. Nahkatuotteeseen käytettävät oheismateriaalit kannattaa myös valita nahan arvon mukaan. Vaikkapa muovinen D-rengas käsintehdystä nahasta valmistetussa laukussa näyttää aika halvalta.

Joskus isohkoon tuotteeseen joutuu tekemään "ylimääräisen" sauman jotta sen voisi toteuttaa nahasta. Jos näin käy, mieti voiko sauman sijoittaa niin että sille löytyy tarkoitus esim. tekemällä siihen taskun, kiinnittämällä kiinnityslenkin tms.

Tuki

Usein laukun pohja vaatii tuen pysyäkseen ryhdikkäänä. Laukun mallista riippuen myös sivut ja hihna voivat tarvita tukea.

Laukun pohjalle, pohja- ja vuorimateriaalin väliin voi kiinnittää kovikkeeksi pahvin, tukihuovan, puulastun/ohuen vanerin tai kovalevyn.

Laukun pohjaan kiinnitettävät metalliset niitit, puklat, säästävät pohjaa kulumiselta ja likaantumiselta. Niitä saa suutareilta tai jalkinekorjaamoista. Niitä löytyy erikorkuisia, väreinä mm. kirkas, messinki ja patina. Nahkaa voi vahvistaa myös ompelemalla tai silittämällä siihen kiinni tukikankaan. Teollinen nahka kestää kuumuutta tukikankaan silytykseen tarvittavan ajan. Kasviparkittua nahkaa käytettäessä kannattaa kokeilla nahkapalalla.

Myös tereet ryhdistävät nahkatuotetta ja kaunistavat saumaa. Nahalla päällystetty jäykkä muovitere pitää laukun kuosissaan.

Taskut

Toimivassa laukussa on sopivasti taskuja, jotka on suunniteltu tiettyä käyttötarkoitusta varten. Taskun sulkemiseen on vaihtoehtoja: magneettinappi, tarra, painonappi, sarvinappi, tavalliset napit, vetoketju. Joskus taskun voi jättää auki.

Kännykkätasku on eräs nykyajan tärkeimpiä taskuja. Sen on oltava sopivassa paikassa, sopivan kokoinen, ja puhelin täytyy saada esille sieltä helposti ja nopeasti. Samalla taskun tulee olla luotettava; puhelin ei saa pudota sieltä itsekseen. Perinteinen nappi ei ole paras kännykkätaskun sulkija, tarranauha ja magneettinappi ovat paljon nopeampikäyttöisiä.

Mitä muita taskuja suunnittelemasi laukun käyttäjäryhmä tarvitsee? Mitä vakiotarvikkeita laukussa kannetaan? Isossa laukussa voi olla oma tasku vaikkapa vesipullolle, jolloin pullo pysyy laukussa pystyssä. Pitäisikö laukussasi olla kolikoille oma tasku? Pieni vetoketjullinen tasku korvaamaan laukun pohjalla pyörivä kukkaro; pikkurahat kätevästi tietopaikassa! Entä avaimet? Laukun sisäpuolelle voi kiinnittää nauhan, jonka päässä olevaan rapukoukkuun avainnippu on nätti kiinnittää.

Taskujen ym. suunnittelu ja toteutus vievät aikaa, mutta vaivat palkitsee kätevä ja huolellisesti tehty laukku.

Kahvat vai hihna?

Useimmiten laukun suu halutaan sulkea. Sillä estetään tavaroiden putoaminen laukusta sekä varkaiden pääsy laukulle. Onko laukku kainalossa kuljetettava kirjekuorilaukku vai reilu olkalaukku? Millaiset kahvat tai hihnan laukkuun haluat? Niiden kiinnitys laukkuun on oleellinen osa laukun ulkonäköä ja toimivuutta.

Usein laukkuun saa mieleistään ilmettä kun valmistaa olkahihnan punoen. Esimerkiksi neljällä punottaessa pitää punottavien nahkasuikaleiden olla noin 30 % pitemmät kuin hihnalle suunniteltu pituus. Eli jos ha-

luat laukkuun metrin mittaisen hihnan, leikkaa suikaleet 130 cm pituisiksi. Hihnan pituutta määrittäessä ota huomioon myös hihnan päättämiseen tai kiinnittämiseen tarvittava pituus.

Hyvin suunniteltu
on oikeasti
puoliksi tehty!

Käsityössä parasta on

”...se intohimo tekemisessä!
Kaikkein parasta on se kun saa
idean ja pääsee heti
toteuttamaan sitä.
Ja kun tulos on parempi
kuin osasi kuvitellakaan!”

Poroa ja lohta eli

Merjan laukku ● ● ● ● ● ●

Tämän tyylikkään naisen käsilaukun sisnasta eli kasviparkitusta poron nahasta, lohennahasta ja poronsarvesta on suunnitellut ja toteuttanut käsityön lehtori Merja Heikkinen. Laukun malli on yksinkertainen, ja sitä on helppo muokata. Laukun kappaleet ovat suorakulmioita, joiden mitat ilmoitetaan tekstissä. Varsinaisia kaavoja ei siis tarvita. Laukun voi valmistaa erikokoisena, hihnan voi tehdä yksinkertaiseksi ja materiaaleja vaihdella toiveidensa mukaan. Tähän laukkuun tarvitset kaksi vasan sisnaa.

Kappaleet:

sivukappale A suorakaide, leveys 43 ja korkeus 36 cm
sivukappale B muodostuu kahdesta suorakaiteesta, joiden leveys 43 ja korkeudet 28 ja 15,5 cm
pohjakappale soikio, pituus 27 ja leveys 12 cm
läppä muotoilematon lohennahka ja kääntöpuoli sisnaa, pituus noin 64 ja leveys leveimmältä kohdaltaan noin 18 cm

Muut osat ja nippelit:

olkahihnan kiinnitykseen nahkapalat 2 kpl, pituus 12 ja leveys 7 cm
soikeat poronsarvirenkaat 2 kpl, koko noin 5 X 3,5 cm, reiän koko noin 3 X 1,5 cm
poronsarvinapit 2 (3) kpl, koko noin 5 X 3,5 cm, napinreikien halkaisija noin 7 mm
nahkasuikaletta olkahihnaa varten, leveys 5 cm (valmiin hihnan pituus n. 130 cm)
sivutaskun läppä lohennahkaa, koko noin 12 X 5-6 cm
5 mm leveää nauhaa ohutta poronnahkaa läpän reunan punomiseen
vetoketjut 4 kpl, 35, 12 ja 40 cm sekä 25 cm sisätaskuun kangasta vuoriin ja taskuihin

Leikkaa sivu- ja pohjakappaleet.

Tasku sivukappaleeseen A

Leikkaa kappaleeseen A pikkutaskun suuaukko noin 5,5 cm yläreunasta, sivusuunnassa keskelle kappaletta. Suuaukon koko noin 12 X 1,2 cm.

Pikkutaskun vetoketju ja läppä sivukappaleessa A.

Leikkaa vuorikankaasta taskun osat: suorakaiteet kooltaan 16 X 15 ja 16 X 17 cm. Leikkaa myös taskun läppä lohennahkasta. Jätä alareuna epätasaiseksi.

Ompele 12 cm:n vetoketju aivan vetoketjun reunaa pitkin pienemmän taskukappaleen yläreunaan keskelle, oikea puoli ylöspäin. Aseta sitten vetoketju taskun suuaukkoon oikealle kohdalle taskukappale ylöspäin. Tikkaa taskun suuaukon alareuna, jolloin vetoketju, taskukappale ja laukun sivukappale kiinnittyvät toisiinsa.

Ompele isompi taskukappale kiinni pienempään taskupussiksi. Käännä tasku alaspäin ja aseta taskun läppä taskun suuaukkoon. Tikkaa taskun suuaukko kolmelta auki olevalta sivulta.

Sivukappale B:n kokoaminen

Leikkaa vuorikankaasta taskun osat, suorakaiteet noin 43 X 20 ja 43 X 22 cm.

Ompele 40 cm:n vetoketjun päihin nahkapalaset, niin että vetoketjun pituus niiden kanssa on vähintään 43 cm. Ompele sitten vetoketju, pienempi taskukappale ja kappaleen B suurempi osa yhteen oikeat puolet vastakkain, vetoketju keskellä ja sen oikea puoli nahkaa vasten. Ompele jälleen isompi taskukappale kiinni pienempään taskupussiksi. Käännä tasku ja sivu-

Sivutaskun vetoketju kätkeytyy nahan taitokseen. Sivukappale B.

kappale alaspäin ja tikkaa vetoketjun toiseen laitaan kiinni sivukappaleen pienempi osa. Kuva.

Ompele sivukappaleet yhteen. Taita kappaleen B alaosan ylimääräinen korkeus kaksinkerroin peittämään taskun vetoketjua.

Laskosta sivukappaleiden alalaita symmetrisesti niin, että ympärysmitta sopii pohjakappaleeseen. Ompele pohjakappale kiinni. Mittaa lohennahalla läpän kiinnityspaikat, merkitse ne pistein laukun sivukappaleisiin ja lohennahkaan lyijykynällä tai piikillä. Tee läpän kiinnitysnappeja varten nahkapaskalla reiät sivukap-

Sivukappaleet ryppytetään symmetrisesti pohjaan ommeltaessa.

paleisiin sopiviin kohtiin. Pujota reiästä punottu nahkanyöri, kiinnitä nappi sillä ja sido nyörin päät yhteen nurjalle puolelle.

Laukun vuorin sisätasku on ommeltu vuorin päälle.

Ompele vuori sivukappale A:n ja pohjakappaleen kaa-voilla, jätä toinen sivusauma keskeltä auki.

Ompele vuorin toiselle puolelle noin 26 cm:n levyinen ja noin 20 syvyinen sisätasku.

Ompele 35 cm:n vetoketjun päihin nahkapalat. Ompele nahan päältä tikkaamalla vetoketju laukun suu-

aukkoon keskelle, kiinnitä samalla vuori. Vetoketjun molempiin päihin jää noin 5 cm:n aukot olkahihnan kiinnitystä varten.

Olkahihnan punonta

Leikkaa kaksi nahkasuikaletta hihnaa varten. Leikkaa keskelle suikaletta pituussuuntaiset 3 cm pitkät viillot 3 cm:n välein. Aseta suikaleet päällekkäin, oikeat puolet ylöspäin ja toiset päät tasalle. Ompele päät yhteen.

Pujottele vuorotellen suikaleet toistensa viilloista läpi, jolloin niistä muodostuu letitetyn näköinen hihna. Suikaleiden reunat kääntyvät nurjalle puolelle itsestään, joten punoksesta tulee siisti.

Jos suikaleiden pituus ei riitä aiottuun hihnan mit-

Olkahihnan toinen pää kiinnitetään sarvirenkaaseen.

taan, ompele suikaleisiin jatkokset samanlaisista suikaleista siten, että asetat päät yhden viillon verran päällekkäin. Ompele jatkos kiinni sivuilta etteivät jatkoksen saumat jää näkymään. Siisti jatkosta tarvittaessa saksilla niin että punos jatkuu yhtenäisenä.

Taita olkahihnan kiinnitystä varten leikattujen nahkakappaleiden reunat sisäänpäin ja pujota nahka

Olkahihnan ja vetoketjun kiinnitystavat.

sarvirenkaaseen. Ompele hihnankiinnike vetoketjun ja sivusauman aukkoon nurjalta vuorin aukosta. Kiinnitä samalla vuorin nurkka saumaan. Pujota olkahihnan pää toisesta sarvirenkaasta läpi ja ompele hihnan päät hihnaan kiinni. Pujota sitten hihnan toinen pää laukkuun ommellusta sarvirenkaasta ja ompele se yhdessä sarvirenkaan kiinnityksen kanssa vetoketjun ja sivusauman aukkoon samoin kuin toisella puolen. Ompele vuorin aukko kiinni.

Leikkaa sisnasta lohennahan muotoinen kappale läppän kääntöpuoleksi. Voit liimata nahat yhteen muutamalla liimapistteellä. Rei'itä lohennahan ja sisnan reunat yhdessä, reiät noin 1 cm:n välein noin 5 mm:n etäisyydelle reunasta. Leikkaa ohuesta poronnahasta 5 mm suikaletta ja puno nahat sillä yhteen. Nyörin jatkoskohdassa limitä päät vähintään yhden reiän matkalta ja pujota päät nahkojen väliin. Päättelä myös

nahkojen väliin. Tarvittaessa käytä liimaa.
Laukun läpän punonta.

Napinlävet

Ompele kaitalenapinlävet läppään merkittyihin paikkoihin: Leikkaa nahkoihin napinläpeä varten 4 X 1,2 cm:n kokoinen aukko. Taita kaksi noin 6,5 X 3 cm:n lohennahkapalaa pituussuunnassa kaksinkerroin. Pujota ne aukon sisälle nahkojen taitteet vastakkain. Tikkaa aukon ympäri. Kiinnitä läppä nappeihin.

Läpän napinläpi.

Laukku on valmis!

”Parasta on se tunne
kun tekee ja osaa
ja vaikka ei osaisikaan
mutta kun tietää
miten se pitää tehdä ja
miten ennen on tehty.
Se tunne että on yksi rengas
perinteen ketjussa.”

Miesten nahkahousut,

koot 46-48-50-52-54-56

Sisnahousut kelpaavat muotiaddiktillekin. Ville Rasmus PoroFashion -näyttelyn avajaisnäytöksessä.

Aikuisten housuihin tarvitaan 20-30 nj eli 2-4 poronahkaa riippuen nahkojen ja housujen käyttäjän koosta. Kaavat asetellaan keskielän molemmin puolin symmetrisesti, esim. yläetukappaleet yhdestä ja ylätakakappaleet toisesta vuodasta. Tässä esitelty housumalli on perusmalli, voit esim. leventää tai kaaventaa lahkeita toiveidesi mukaan.

Kappaleet:

Etu- ja takakappaleet jaetaan nahkojen mukaan pienempiin osiin jos niitä ei saa leikattua kokonaisina.

etukappaleet 2 kpl
takakappaleet 2 kpl takakaarrokkeet 2 kpl
taskukappaleet 2 kpl
vyötärökaitale kahdesta kappaleesta: vasen 41-43-45-47-49-52cm X 8cm ja oikea puoli napin alavaroineen 46-48-50-52-54-57cm X 8 cm
vetoketjun alavara 18-18-20-20-22-22cm X 8cm
vyönlenkit 5 kpl

Lisää kappaleisiin saumanvarat.

Huom! Etukappaleiden kaavassa vasempaan etukappaleeseen tuleva vetoketjun vara on kuvattu vain koossa 56. Piirrä pienempiin kokoihin vastaava vara merkin kohdalta. Oikeaan etukappaleeseen tulee erillinen vetoketjun alavara.

Vasemman etukappaleen kaavaan on piirretty katkoviivalla vetoketjun päälitikkaus vain kokoon 46.

Lisäksi:

vuorikangasta, mielellään liukasta ja antistaattista taskupusseihin puuvilla- tai vuorikangasta silitettävää tukikangasta
vetoketju
nappi

Ompele ja sovita vuori, katso tarkemmat ohjeet kappaleesta Nahan ompelu.

Taskunsuun ompelu

Ompele vuorikankaasta leikatut taskun etukappaleet taskunsuuhun kiinni oikeat puolet vastakkain. Leikkaa saumanvaroihin viiltoja jotta saumanvarat asettuvat siististi. Käännä oikeinpäin, aukaise ja tasoita saumat vasaralla. Tikkaa päältä. Tikkaa taskukappale taskun takakappaleeseen kiinni. Ompele taskupussi.

Taskun ompelu. Huomaa tarkoin piirretyt kaavat.

Ylimääräiset leikataan pois.

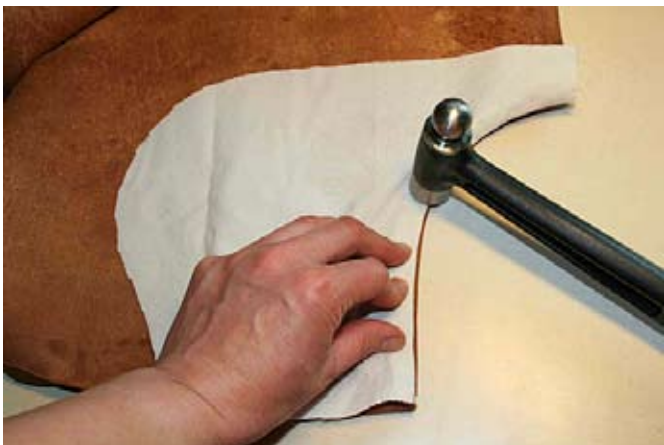
Taskunsuu tikataan.

Kaartuvaan saumaan leikataan viiltoja jotta saumasta tulee siisti oikeinpäin käännettäessä.

Taskupussin toinen puoli.

Sauma vasaroidaan oikeinpäin.

Taskupussin ompelu.

Vetoketju

Ompele haarasauma vetoketjun alapuolelta. Ompele vetoketju oikeaan etukappaleeseen oikeat puolet vastakkain. Käännä ja tikkaa päältä, kiinnitä samalla vetoketjun alavara. Taita ja liimaa vasemman etukappaleen vetoketjuvara. Neulaa vetoketjun toinen puoli kiinni. Tikkaa vetoketju päältä katkoviivan mukaan, kolmiomainen salpa ja tikkaus samoja reikiä pitkin. Tikkaa samalla haarasauma.

Vetoketjun ompelu.

Ensimmäisenä ommellaan haarasauma.

Vetoketjun toinen puoli ommeltu.

Tikatessa kiinnitetään alle vetoketjukaitale.

Vetoketjuvara taitetaan ja liimataan.

Vetoketju ja haarasauma tikattu.

Ompele takakappaleisiin kaarrokkeet, käännä saumat toiselle puolelle vasaralla ja tikkaa päältä. Ompele sitten haarasauma, vasaroi saumanvarat toiselle puolelle ja tikkaa. Ompele nurjalta lahkeen sisä- ja sivusaumat. Käännä oikeinpäin ja vasaroi saumavarat toiselle puolelle. Liimaa saumanvarat.

Vetoketjun toinen puoli neulattu.

Takakappaleet ja haarasauma koottu ja tikattu.

Vyötärökaitale

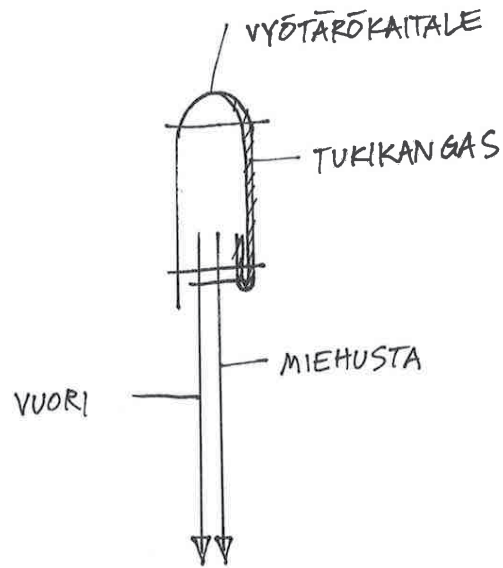
Ompele vyötärökaitaleen keskitakasauama. Leikkaa ja silitä tukikangas kaitaleen sisäpuolelle. Ompele vyönlenkit. Ompele vyönlenkit kiinni housujen miehustaan, kiinnitä samalla vuori housuihin niiltä kohdin. Neulaa vyötärökaitaleen ja miehustan oikeat puolet vastakkain. Ompele yhteen.

Käännä vyötärökaitale oikeinpäin, vasaroi sauma. Taita kaitaleen päät sisäänpäin ja käännä kaitale kaksinkerroin. Tikkaa kaitale ympäri, kiinnitä samalla vyönlenkkien yläpäät. Huom! Voit leikata vyötärökaitaleen päistä sisäpuolelta saumanvaran pois niin saat ohuemman käänteet.

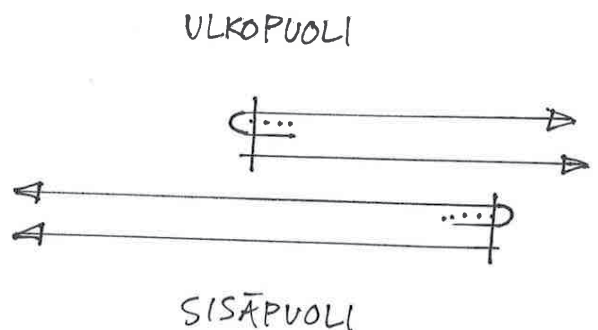
Kiinnitä painonappi tai ompele napinläpi ja nappi.

Mittaa ja leikkaa lahkeet oikean mittaiseksi. Liimaa halutessasi lahkeiden käänteet.

VYÖTÄRÖKAITALEEN OMPELU

VYÖTÄRÖKAITALEEN PÄÄN OMPELU

Kaavakuvat vyötärökaitaleen ompelusta.

”Parasta on kun saa aikaan
kaunista ja konkreettista.

Jo tekeminen tuottaa
hyvää mieltä!”

Uusi nutukas ● ● ● ● ● ●

Nutukas -hanke oli Saamelaisalueen koulutuskeskuksen hanke, jonka tavoitteena oli kehittää poron turkisinahkojen jalostamisen olosuhteita. Hankkeessa kehitettiin mm. poron koipinahkojen kaavintaan ja muokkaamiseen soveltuva kone Näskämatik sekä uusi talvijalkinemalli poron koipinahoista. Hanke toimi vuosina 2008-2009 ja sen rahoitti Lapin lääninhallitus osin Euroopan aluekehitysrahaston varoin.

Nutukas à la Lax. Nauhoituskappaleen ja raksin tikit erottuvat selvästi.

Nämä urbaaniin elämään soveltuvat poron koipinahkakengät on Nutukas -hankkeelle suunnitellut jalkinesuunnittelija Janne Lax (www.laxbespoke.com, www.saintvacant.com). Valmis kenkäpari ja lestit kokoa 43 löytyvät Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta Inarista. Niitä voi siellä tutkia ja lainata sarjomista varten. Tässä julkaisemme uusien nutukkaiden kaavat sekä ompeluohjeet.

Tarvikkeet:

yksi kuntura (= yhden poron kaikki neljä koipea) raa-
vaan poron koipinahkaa
 naudannahkaa vuorimateriaaliksi sekä
 mustaa nahkaa ilttiin, kengän päällyksen nahkaosiin
 ja pinkovaraksi
 liimaa
 pinkopohjaa
 pehmuste (esim. 5 mm vaahtomuovi)
 korkkia tai parkkinahkaa täyttöön
 metallivahvikkeet

Kappaleet:

etusiulat sisäpuoli 2 kpl, ulkopuoli 2 kpl
 takasiulat 4 kpl
 kautot 2 kpl
 ilitit 2 kpl
 varsikappaleet 4 kpl
 nauhoituspalat 4 kpl
 pinkovaraksi 3,5 cm leveää nahkanauhaa
 tereen päälle ja kengän suuaukon kanttaukseen 2,5
 cm leveää nahkanauhaa
 kintereeseen 2,2 cm leveää nahkanauhaa

lisäksi

vuorikappaleet
 pehmusteiden kaavat
 pinkopohjan malli

Osien leikkaus

Leikkaa osat koipinahoista turkis- tai kirurginveitsellä tai saksilla leikkuusuunnitelman mukaan, mutta älä leikkaa karvoja poikki. Kaavat sisältävät saumanvarat. Leikkaa karvat lyhyiksi saumanvaroista jotta saumoista tulisi tiiviit. Turkispiikillä voi nostella karvat saumoista, mutta jos saumojen välissä on paljon karvoja, tikit saattavat jäädä löysiksi.

Ompelu

Poron koipinahkojen ompelu onnistuu kolmisyöttökoneella. Näiden kenkien kantapääsauman voi ommella myös paksulle turkikselle tarkoitettulla turkiskoneella.

Ompele varsikappaleet takasiulakappaleisiin ja etusiulojen sisä- ja ulkokappaleet yhteen (=kärkisauma) yhdysaumalla. Nostele karvat turkispiikillä saumoista oikealle puolelle. Leikkaa saumanvarat mataliksi. Avaa saumat vasaroimalla.

Ompele takasaumat (kantapääsaumat) siksakilla tai turkiskoneella.

Ompele tereet varsien ja siulojen yläreunaan poikki-leikkauskuvien mukaan.

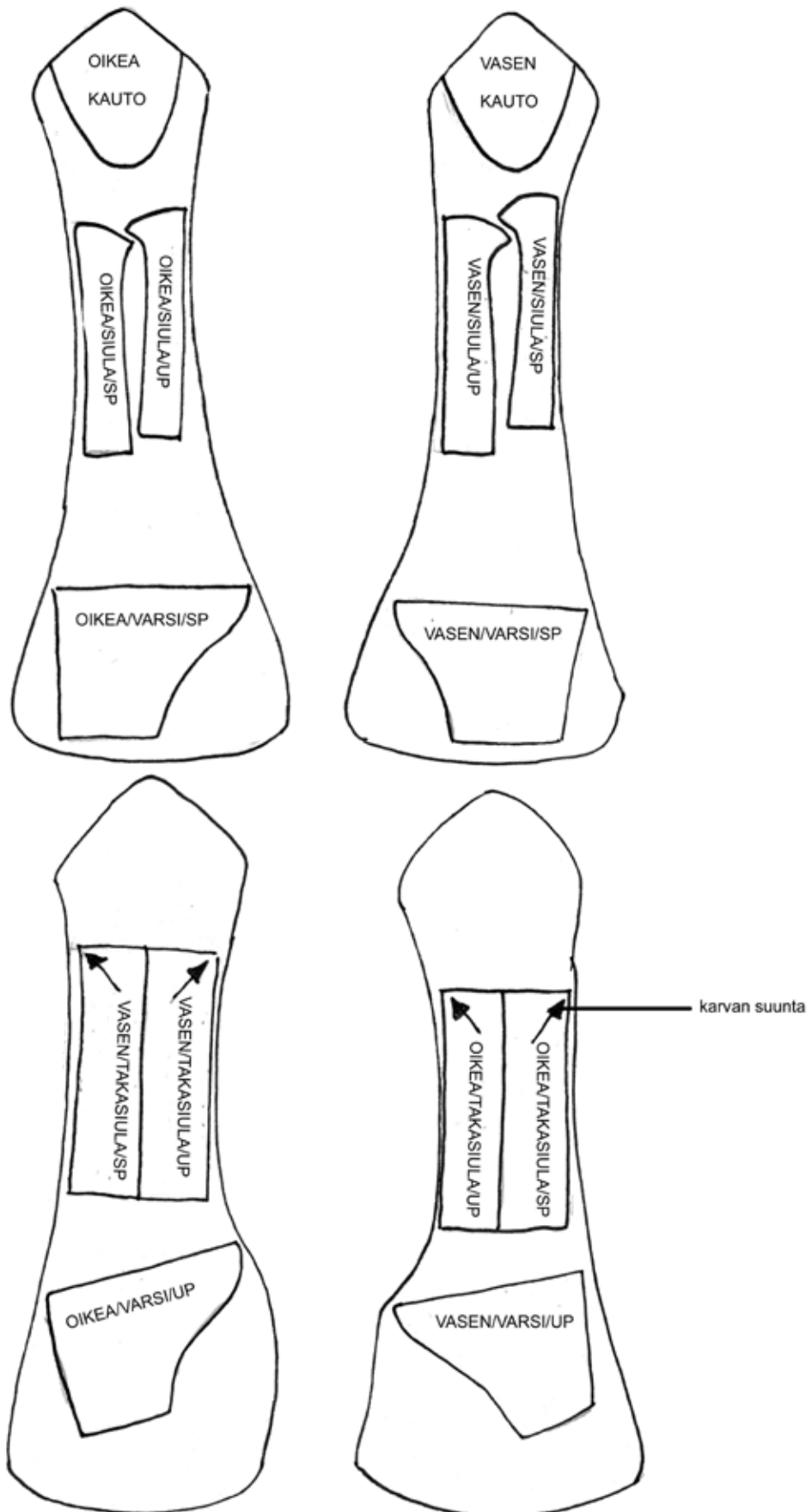
Tikkaa nahkasuikale kintereeseen eli takasauman päälle.

Liimaa pehmuste ilttiin. Ompele iltti kautoon laaka-saumalla. Nostele turkispiikillä karvat tikin alta.

Ompele kauto siulaan. Käännä tere sauman sisään; katso poikkileikkauskuva kärjen saumarakenteesta.

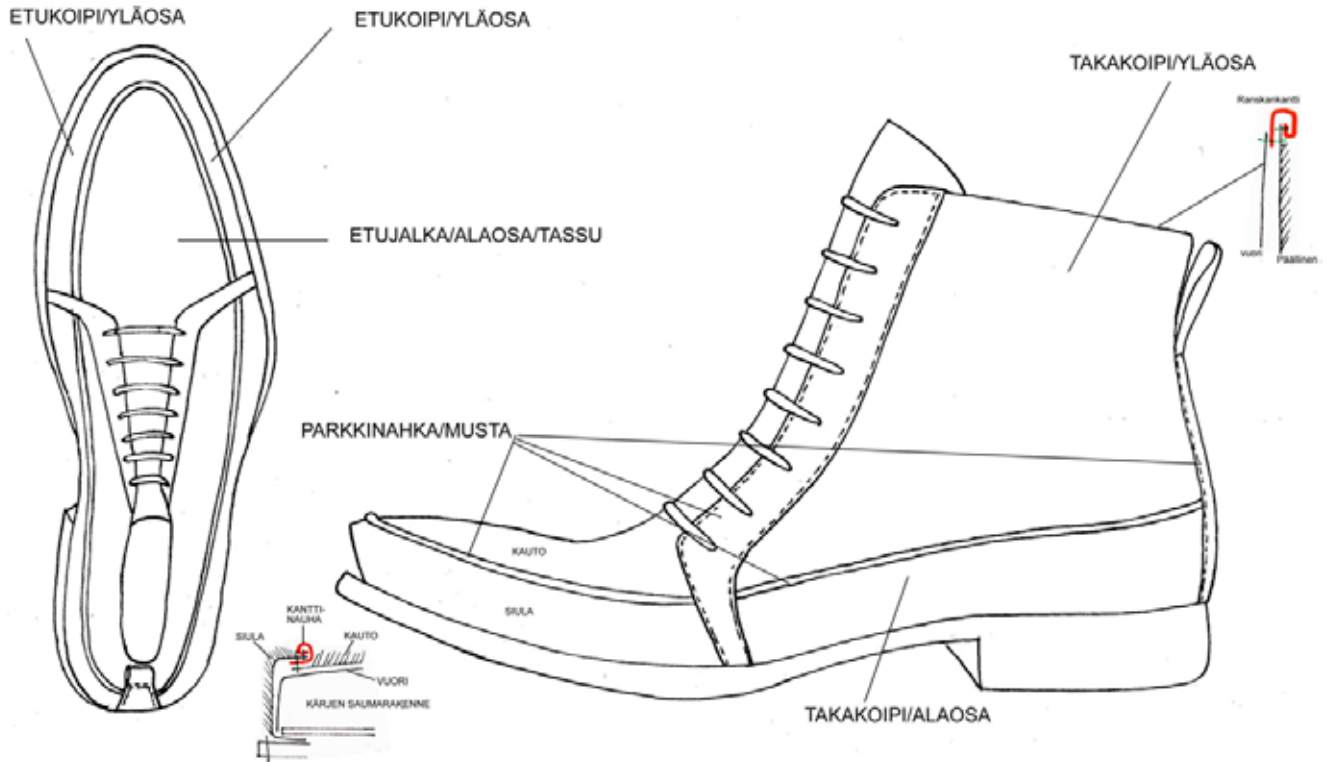
Leikkaa pinkovarot, ohenna se kengän alle menevästä reunasta n. 10mm leveydeltä. Ompele pinkovarot kengän etu- ja takaosiin.

Taittele nauhoituskappaleiden iltin puoleinen reuna (viikaus) ja tukiteippaa. Tikkaa varteen kiinni.

"UUSI NUTUKAS" - LEIKKUUSUUNNITELMA + MATERIAALIT

- Päällinen: Poron koipikarva + musta parkkinahka
- Vuori: Naudan nahka
- saumat viimeistelty "ranskankantilla"

Leikkuusuunnitelma 2. Kuvat kengistä sekä läpileikkaukset tereiden ompelusta.

Liitä etu- ja takaosat yhteen tikkaamalla nauhoitus-
palan alaetosa siulaan kiinni. Huom! pinkvaroihin
puskusauma nauhoituskappaleen alle!

Ompele vuori valmiiksi.

Liimaa varren yläosaan pehmuste.

Liitä vuori kiinni päälliseen, ompele ympäri. Kengän
suuaukossa ommel tereen ja varren rajaa pitkin.

Siisti vuori leikkaamalla.

Ompele raksit.

Tee nauhanreiät.

Ompele vuori kiinni myös kengän alaosaan nauhoi-
tuskappaleesta alkaen kantapään ympäri. Jätä vuori
irti päällisestä kengän kärjestä.

Uusien nutukkaiden lesti.

Lestille laitto

Kostuta päällinen esimerkiksi suihkepullolla, tasaisesti sumuttaen. Karvapuolta on turhaa kastella. (Kostuta mustat nahkaosat ulkopuolelta, sekä vuori ja päällinen lihapuolelta.) Ole varovainen taivutellesasi kuivaa – ja myöskin kosteata - päällistä että et murra herkkiä saumakohtia. Sumuta melko reilusti, ravistele ylimääräinen vesi pois ja laita päälliset muovipussiin noin puoleksi tunniksi. Toista sumutus sen jälkeen. Päälliset on hyvä jättää tiivistä suljettuun muovipussiin yön yli. Seuraavana aamuna nahka on pintakuiva mutta läpensä kostunut. Tällöin se venyy ja muotoutuu parhaiten. (Vinkki: Täyteen suihkupulloon kannattaa lisätä tippa astianpesuainetta. Se rikkoo kostutettavan materiaalin pintajännityksen, ja vesi imeytyy nahkaan paremmin.)

Lyö parilla naulalla lestin pohjaan kengän pinkopohja. Vedä kenkä lestille. Kiristä ja naulaa vuorin kärkiosa ja vuori ja pinkovara lestiin.

Vuori ja päällisen takaosa naulattu lestille.

Vuorin kärkiosaan liimataan vahvike kynällä merkittyyn rajaan saakka.

Nosta päällisen kärki ylös, liimaa vuoriin kovike.

Vahvike liimattu vuoriin.

Vedä päällisen kärki lestille ja naulaa. Leikkaa ylimääräiset pois, liimaa vuori ja pinkovara yhteen.

Vuori ja päällisen pinkovara liimataan pinkopohjaan ja toisiinsa. Pinkopohjaan liimataan myös metallivahvike.

Liimaa metallivahvike pohjaan.
Muotoile pinkovara ja liimaa pinkopohjaan.

Pinkovarat muotoiltu ja liimattu koko pohjan alalta.

Liimaa korkkitäyttö pohjaan. Hio tasaiseksi.
Liimaa pohja ja kanta.
Ota kenkä lestiltä, ompele pohja ympäri ja ruuvaa kanta.

Korkkitäytöt kengän pohjiin.

Korkkipohjan hionta.

Valmis kenkä edestä. Huomaa karvan suunnat.

Pohja.

Kenkä edestä ja takaa.

Lisätietoja

Liima suutarien yleisesti käyttämä tolueenivapaa Kiilto K95 (ja sen ohenne).

Liiman käytöstä: Puhdista liimattavat pinnat pölystä. Levitä liimaa (liimarenki on mainio apuväline, pitää liiman käyttökunnossa ja pensselin elossa) ohuelti molemmille pinnoille. Anna kuivua kunnes liima ei enää tartu sormeen kosketettaessa. Levitä uusi kerros ja anna kuivua taas hetki. Paina pinnat yhteen ja vasaroi kunnolla kiinni.

Pinkopohja on kengän osa, joka jää kengän sisään. Kenkää pingottaessa se kiinnitetään lestin pohjaan muutamalla naulalla. Pinkopohja voidaan tehdä esimerkiksi 3 mm paksusta parkkinahasta. Pinkopohjan lenkki-osa (alue kantapäätä päkiän taakse) jäykistetään lenkkipahvilla ja lenkkiraudalla joka muotoillaan pohjan lenkkiosan muotoiseksi vasaralla, ennen liimaamista kengän sisään. Lenkkirauta kiinnitetään vasta siinä vaiheessa kun päällinen on liimattu pinkopohjaan, ennen korkkitäytettä.

Varsipehmusteen päällisen ja vuorin väliin voi tehdä esimerkiksi 5 mm paksusta vaahtomuovista. Nahkakunta myy eri paksuisia pehmustemateriaaleja (käytetään mm. ortopedisissä pohjallisissa) jotka soveltuvat hyvin tähän tarkoitukseen.

Kun päällinen on pinnattu ja liimattu kiinni pinkopohjaan, kengän sisäosaan liimataan korkkia, joka sitten hiotaan tasaiseksi (jotta jalan alle ei jää mitään muhkuroita). Käyttötarkoitukseen soveltuu myös esimerkiksi palanen parkkinahkaa, mutta korkki on parempi. Sitä myydään 5 mm paksuna levytavarana.

”Esineellä on suurin arvo
kun sen on itse tehnyt.
Parasta on kävellä
itse ommellut
karvakengät jalassa.”

Poro muotiin –hankkeen

Nutukaspaja ● ● ● ● ● ● ●

Nutukaspajan tavoitteena oli ommella karvakengät koneella niin pitkälle kuin mahdollista ja muokata uusia kenkämalleja myös koneompeluun. Ompelukokeiluja tekivät mm. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen käsityön lehtorit Marja-Liisa Laiti ja Merja Heikkinen. Marja-Liisa halusi kokeilla erilaisia nokkamalleja, joita voisi ommella myös koneella. Merja taas ompeli karvasaapikkaat yhdistämällä säpikkäät ja karvakengät. Kenkiin tuli tavallista karvakenkää pienempi nokka ja varren etuosaan huovutettu ja helmikirjailtu koristeosa. Varret Merja ompeli osin turkiskoneella, osin teollisuusompelukoneella. Myös kenkäosa ommeltiin koneella, paitsi rypytys kengän nokassa.

Perinteiset nutukkaat koneella

Pajakokemusten mukaan perinteisen mallisten karvakenkienkin ompelu onnistuu koneella. Pajassa ommeltiin koneella kaikki saumat paitsi kantapään ja nokan kuopimiset eli rypytykset. Kohtuullinen rypytyskin on sopivalla koneella mahdollista, kuten esim. Keron tehtaalla tehdään, mutta tässä vaiheessa ompelukokeilumme ulottuivat suoriin saumoihin.

Karvojen pitäminen saumojen ulkopuolella on koneella ommellessa yhtä vaikeaa kuin käsin ommellessa, ja karvottujen saumanvarojen ja karvaisten kengänosien paksuusero vaatii tarkkaa ompelua. Nutukas –hankkeen kolmisyöttöinen servomoottorilla varustettu ompelukone toimi koipiturkiksen ompelussa moitteettomasti.

Erilaiset karvakengät ● ●

Julkaisemme tässä Marja-Liisa Laitin kehittelemän kenkämallin kaavat kokoa noin 23. Niistä voi muuntaa koon haluamaansa.

Kenkiin tarvitset yhden kunturan muokattuja koipinahkoja. Kengät voi ommella käsin äimällä tai koneella kaikki muut kuin rypytetyt kohdat.

Kappaleet

Takapohjat 2 kpl

Etupohjat 2 kpl

Sivukappaleet 4 kpl

Kantalaput 2 kpl

Iltit 2 kpl

Varret 2 kpl

Paulakenkiin hanat eli paulan nahkaiset kiinnityslenkit 4 kpl tai kurekenkiin haluttu määrä kurenyörejä varten

Ompelu

Leikkaa kappaleet koipinahoista kuten perinteisiin karvakenkiin. Leikkaa karvat saumanvaroista lyhyeksi (2-3 mm leveydeltä).

Ompele molempia kenkiä yhtä matkaa. Kostuta ommeltavat kappaleet parkkiliemellä ompelun helpottamiseksi.

Ompele ensin pohjakappaleiden yhdyssaumat. Ompele sitten sivukappaleet yhteen kärjestä merkkiin saakka. Ompele sivukappaleet pohjaan kiinni. Syötä sivukappaletta ommellessa pohjan yhdyssauman molemmin puolin tai tee yksi rypytys sauman molemmille puolille.

Taita pohja pituussuunnassa kaksinkerroin ja merkitse kantapään alle jäävä keskikohta. Ompele kantapappu kiinni pohjaan, aloita rypytyksen sivun merkistä ja täsmäytä kantapapun ja pohjan keskimerkit yhteen.

Kokoa varret koipinahkojen yläosista siten, että karvojen pituus, paksuus, suunta ja värit jatkuvat yhtenäisinä. Varret ommellaan kenkiin niin että varsi tulee tiukemmaksi kuin kenkäosa. Taita varsi ja merkitse keskikohta. Aloita ompelu siitä. Tarvittaessa syötä kenkäpuolta, mutta älä rypytä. Varren tulisi ylittää lapsen kengissä noin 1 cm pohjan keskisauman etupuolelle. (Oikein isoissa kengissä varren leveys riittää vaikka varsi jää pohjan keskisauman takapuolellekin.) Jos varsi ylittää pidemmälle kuin on tarkoitus, leikkaa varresta ylimääräiset pois.

Ompele iltit kenkiin. Aloita varren ja pohjan yhtymäsaumasta kengän kärkeä kohti. Ompele ensin suoraan, ja aloita rypytyksen noin 1 cm ennen iltin merkkiä ensin pienillä rypyillä koko ajan niitä suurentaen, suurimmat rypyt (3-4) merkin kohdalle. Tarkkaile sivukappaleiden kärjen ja iltin kärjen osumista kohdakkain; rypytyksen pitäisi pienentyä kärkeä kohti. Tarvittaessa tee kohdistusmerkkejä joilla täsmäytät rypytyksen. Jatka toisen puolen rypytyksellä. Ompele rypyt symmetrisesti toisen puolen kanssa.

Ompele sitten varret iltin yläosaan kiinni, muista paulojen tai kurenyörien kiinnityslenkit. Kostuta kenkiä parkkiliemellä kääntämisen, saumojen "aukaisemisen" ja kenkien muotoilun helpottamiseksi, mutta jätä iltit kostuttamatta. Käänä kengät oikeinpäin, muotoile ja täytä heinillä, ja anna kuivua hitaasti muotoonsa. Leikkaa paulakenkien paulojen alle jäävästä varren osasta karvat lyhyiksi, tai ompele kurekenkien varren suuhun haluamasi koristeet.

Lisätietoja sekä perinteisistä karvakengistä että näistä pikkunokkaisista koipikengistä antaa lehtori Marja-Liisa Laiti.

”Parasta on kun näkee
mitä saa aikaan.
Tulos on ilo silmälle ja
miehelle pitkäksi aikaa.”

Kesäkurpposet Veli-Heikki Saraspään mukaan

Huom! Kengät ommeltiin Kenkäpajassa käsin, mutta ne soveltuvat hyvin myös koneella ommeltaviksi.

Veli-Heikki Saraspään kurssilla ommellut pieksut.

Tarvikkeet:

Naudan ja/tai poron parkkinahkaa
Solapohjaa eli anturanahkaa
Kumipohjamateriaalia
Sakset
Naskalinpää ja -terä
Suutarin vasara
Leveä, mahd. suorapäinen peenapää vasara
Pieni, pehmeä lestillevetovasara
Pihdit: siirtopihdit, linjapihdit, sivuleikkurit
Solasakset
Pikkunauloja (pituus 20 mm)
Muotoilupiikko (tai vaikka sukkaapiikko)
Mattoveitsi, terävä puukko ja/tai ohennusveitsi
2 satulasepän neulaa
Pehmeä lyijykynä kaavojen piirtämiseen
Ompelulankaa (palmikoitua ja vahattua polyesteriä, vahvuus 0,8mm)
Kontaktiliimaa
Karkeaa hiomapaperia n:o 40 ja 60
Karsta pohjakumien karhennukseen
Lestit (Lestiteollisuus Oy malli M 307)

Kengän osat

Kengän ja kaavojen osat ovat ääri, kauto (=iltti) ja varsi. Kokeile äären kaavaa lestin päälle. Mitta on oikea kun kaava juuri yltää lestin päälle. Lestille vedettäessä kengän tulee olla tiukka. Tarkista että kautossa on kulma, ja molemmin puolin merkki, joka osoittaa varren ja äären yhtymäkohdan. Vertaa myös kauton ja äären mittoja varren yhtymäkohdasta kengän kärkeen. Kauton tulee olla 1-1,5 cm lyhyempi kuin äären. Kaavat sisältävät saumanvarat 5-6mm.

Osien leikkaaminen ja liimaaminen

Huom! Kaavoissa kengän varsi on suhteellisen matala. Jos haluat paulakengät, voit leikata varsista 3-4 cm korkeammat.

Leikkaa kaavojen mukaan kengän ulko-osat sekä sisäeli vuoriosat. Vuoriosat leikataan noin sentti yli kaavan mittojen. Ulko- ja sisäosat liimataan yhteen, joten sisäosiin tarvitaan liimausvara. Leikkaa ylimääräiset pois liimauksen kuivuttua.

Yleensä ääri on vahvaa nahkaa, ja vuori ohuempaa, mutta halutessaan voi käyttää ulkopuolelle ohutta nahkaa ja sisälle muotonsa pitävää vahvaa nahkaa. Miesten kengän ääri on yleensä 3 mm paksua nautaparkkia.

Kengät osat liimattu vuorinahkaan. Ylimääräiset leikataan pois.

Kautossa eli iltissä vuorinahan voi leikata vain kenkäosalle ja jättää varsiosan vuorittomaksi, mikäli haluaa ohuen muotoutuvan varren. Tällöin vuorinahka ohennetaan yläreunastaan ja liimataan tarkoin jotta se kenkää käytettäessä tuntuisi mukavalta eikä lähtisi irtoamaan.

Jos ompelet paulakengät, varteen ei tarvita vuorta, mutta jos tahdot kengän varresta tukevan ja ryhdikkään, liimaa myös varteen vuorinahka. Jo ennen kuin liimaat varren vuoriin kiinni, joudut päättämään mil-

laisen varren teet. Ompeletko tereen vuorin ja varren yläsaumaan? Käännätkö vuorin varren ulkopuolelle kanttaukseksi?

Leikkaa tässä vaiheessa myös n. 2 mm paksusta mahdollisimman kovasta nautaparkista 2 cm leveä rantinauha, jonka pituus on vähintään kaksi kertaa kengän pohjan ympäryys plus neljä kertaa reilu kantapään korkeus. Ohenna se puukolla tai ohennusveitsellä toiselta laidalta ”nollaan”, eli olemattoman ohueksi ja jätä toinen reuna täysvahvaksi.

Rantinauhan ohennus.

Ompelu

Kengät ommellaan käsin naskalia ja kahta neulaa käyttäen. Ompele molempia kenkiä yhtä matkaa, vaihe kerrallaan.

Nahan kasteleminen helpottaa ompelua ja naskalin rei'istä tulee siistimpiä märkään nahkaan. Kasteluun

Neulat pujotetaan naskalilla tehdyistä rei'istä yhtä aikaa.

voi käyttää pelkkää vettä, mutta sisälle parkkivesikin käy. Kastelemisesta syntyviä raitoja ei tarvitse säikähtää; kun kenkä vedetään lestille se kastellaan läpimäräksi jolloin kaikki jäljet katoavat.

Jätä ommellessa reilut saumanvarat (toisin kuin nutukkaan ompelussa). Saumanvarat liimataan, siistitään ja leikataan tasaisiksi myöhemmin.

Ensin ommellaan äären kantapääsauma. Ompelu aloitetaan yläpuolelta, ja saumaan tulee tere. Langan menekki lyhyissä saumoissa on noin neljä kertaa sauman pituus plus neulan ohi menevä osuus, pidemmissä saumoissa noin kolme kertaa sauma plus neulojen vaatimat. Neulat pujotetaan langan molempiin päihin. Naskalilla tehdään reikä, jonka läpi neula pujotetaan. Vedä neulaa kunnes lankaa on molemmilla puolilla yhtä paljon. Seuraavissa tikeissä neulat pujotetaan rei'istä läpi yhtä aikaa, jottei neula menisi langasta läpi.

Jokaisen tikin jälkeen tehdään ”solmu” joka kiristetään sauman sisään.

Ensimmäisen tikin jälkeen joka tikissä, pujota neula vielä ennen kiristämistä toisen langan ali tai yli saadaksesi aikaan solmun, joka kiristetään sauman sisälle. Tee tämä joka tikin jälkeen aina samoin päin jotta tikistä tulisi säännöllinen. Päättele sauma palaamalla muutama (3-5) tikkiä taaksepäin. Päätelyssä ei tehdä solmuja tikkeihin, eikä neuloja tarvitse pujottaa rei'istä yhtä aikaa. Lopuksi pujota neulat tikin rei'istä sisään ja sauman keskeltä ulos ja katkaise lanka.

Kun kantapääsauma on valmis, saumanvarat siistitään ja ohennetaan, nahkaa kastellaan ja sauma lyödään suutarinvasaralla auki. Äären sisäpuolelle, kantapääsauman molemmin puolin liimataan toiselta laidaltaan ohennettu rantinauha n. 1,5 cm pohjasta ylös asti, ohentamaton puoli saumaan viereen. Nauha tasoittaa sauman, joten se ei paina jalassa. Lisäksi ääreen liimataan vielä tukinahka, jonka nimi on kantakappi, ja joka peittää sauman sisäpuolelta ja tukee kantapäätä. Kantakappi ylittää kantapäästä molemmin puolin melkein kengän puoliväliin. Kantakapin reuna ohennetaan laidoiltaan ja liimataan hyvin kiinni.

Saumanvarojen leikkaus.

Lähikuva saumasta. Ylhäältä: kantakappi, rantinauhat, vuorinahka, päällinen eli pintanahka. Saumassa tere.

Kantapääsauma ommeltu ja vasaroitu, rantinauhaa liimattu sauman molemmin puolin.

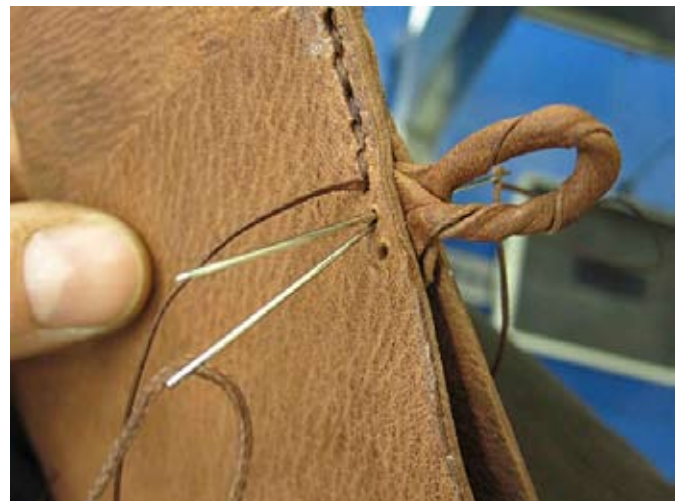
Seuraavaksi ommellaan varren ja kauton sauma. Sitä ommeltaessa kiinnitetään kenkään samalla mallista riippuen erilaiset nahkalenkit tms. nyöriä tai pauloja varten. Ompele lenkit huolellisesti niin etteivät ne irtoa nyöriä kiristettäessä! Vähintään yksi tikki, mutta mielellään kaksi lenkille.

Sauman aloitus. Langan molemmissa päissä neula.

Kantakappi liimattu kantapääsauman päälle.

Lenkin kiinnitys saumaan.

Kauton ja äären sauman aloitus. Ääressä ensimmäinen reikä harjan kohdalle, kautossa samasta reiästä mihin kauton ja varren sauma päättyi.

Seuraavaksi ommellaan ääri ja kauto yhteen. Ensimmäinen reikä tulee kautossa merkkiin ja ääressä hui-pun kohdalle. Kastele ääri mutta älä kautoa. Ompelu aloitetaan varren ja äären yhtymäkohdasta ja ommellaan kengän kärkeen päin. Muista jättää saumoihin tasoitusta varten leikkuuvara! Sauman suoran osan jälkeen tee naskalilla vain muutama reikä kerrallaan, jotta pystyt hyvin seuraamaan kengän kaartumista. Seuraa ommellessa kauton ja äären mittoja; 2-3 senttiä ennen kengän kärkeä syötä äärtä niin että osien kärjet tulevat tismalleen kohdakkain. Kärkeen ei tehdä varsinaisia ryppyjä, vaan äären ylimääräinen pituus tasoitetaan kauton kanssa syöttämällä ommellessa. Viimeinen tikki tulee ihan kengän kärkeen, mistä sauma päätellään palaamalla takaisinpäin kuten muissakin saumoissa. Ompele seuraavaksi toinen puoli samoin, huolehdi että tikit tulevat symmetrisesti. Päätä ompelu samaan reikään kengän kärjessä ja päättele sauma.

Vertaa äären pituutta varren leveyteen. Varren mitan pitäisi olla hieman pidempi kuin äären. Ompele varsi ja ääri toisiinsa siten, että aloitat ompelun samasta reiästä kuin mistä aloitit kauton ja äären sauman ompelun. Muista tehdä varren keskelle keskimerkki, jonka tulee osua juuri äären kantasamaan. Ompele molemmat puolet kantasamaan ja palaa 3...5 tikkiä takaisin ja päätä sauma. Syötä vartta sauman alussa ja lopussa (lähellä kautoa) ommellessa enemmän kuin äärtä, jotta varren "ylimääräinen" pituus tasoittuu.

Kun viimeinenkin sauma on valmis, upota kengät veteen ja anna kastua läpimäriksi.

Lestille veto

Kenkä vedetään lestille läpimärkinä.

Leikkaa tarkalleen lestin pohjan mukainen pala 1,8 ... 2,4 mm:n nautaparkista kengän sisäpohjaksi. Naulaa se lestin keskeltä parilla naulalla kiinni lestiin, nappapuoli lestiä vasten.

Kengän sisäpohja lyödään lestin pohjaan parilla naulalla.

Puristele liiat vedet kengistä pois. Aloita lestille veto kengän kärjestä, vedä kärki suurin piirtein kohdalleen. Käännä huomiosi sitten kantapäähän. Vedä se paikoilleen siirtopihtejä tai linjapihtejä apuna käyttäen, takasauma tarkasti keskelle ja suoraan. Lesti saa jäädä tuntumaan äären yläpuolelta noin 0,5 ...1,5 cm riippuen halutusta kannan korkeudesta.

Kun kantapää on kohdallaan, naulaa se kahdella naulalla sauman kohdalta lestiin kiinni. Älä lyö naulaa kokonaan kiinni, jotta saat sen myöhemmin vedettyä irti.

Vedä sitten kengän kärki paikoilleen. Tarkista että kengän nokka tulee kärjen kohdalle, eikä jää kauton puolelle patiksi. Aloita kengän kiristäminen lestille

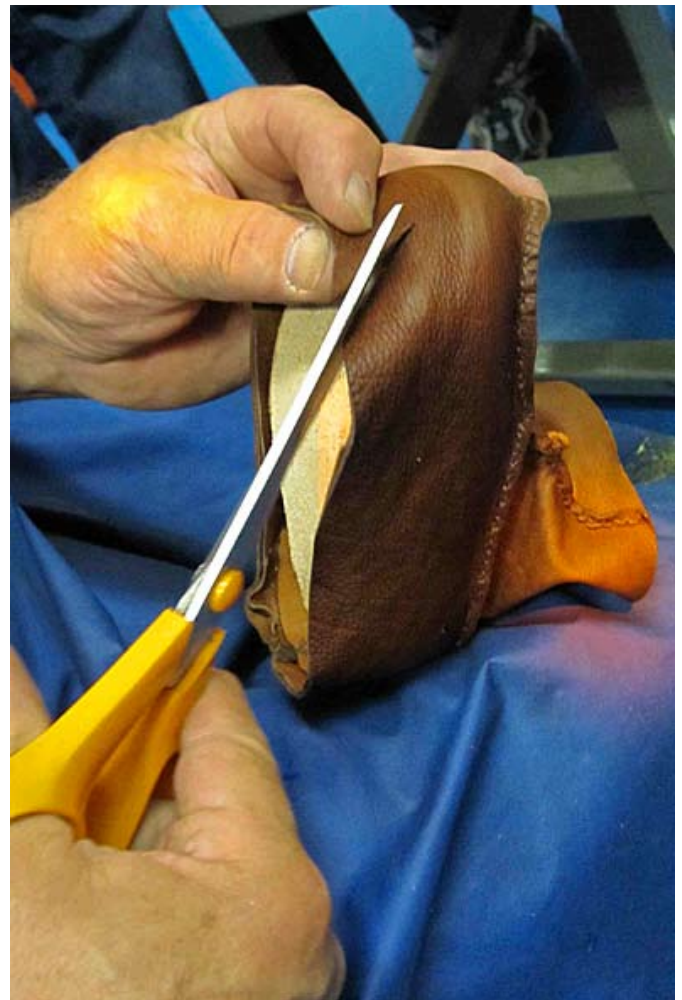
Ensin tällätään kengän nokka suurin piirtein kohdalleen.

vetämällä äärtä yli kengän kärjen. Varmista ettei pohjanahan reuna käänny nurin äärtä vedettäessä. Tarvitessa suorista nahkaa muotoilupuikolla työntämällä. Naulaa ääri lestin pohjaan parilla naulalla. Tee sitten samoin kantapään alla. Venytä linjapihdeillä tai siirtopihdeillä äärtä lestin pohjaan vuorotellen vastakkaisilta puolilta lestiä ja naulaa nahka kiinni. Leikkaa pihdeillä sopivan kokoisia kolmion muotoisia palasia nahasta pois, jottei se jää lestin alle kaksinkerroin. Tarkista välillä että kengästä on tulossa suora ja symmetrinen. Tarkista, että kauto tulee tiukasti lestiin kiinni myös äären keskiosan, jalan kaaren kohdalla. Kun olet saanut koko äären naulattua lestiin, tee samoin toiselle kengälle.

Kengän kuivuminen lestillä kestää vähintään 24 tuntia. Sinä aikana ehdit hyvin valmistella kengän pohjan tekoa. Jos et ole jo ohentanut rantinauhaa, tee se nyt.

Sitten kantapää. Lestin reunan pitää jäädä hiukan sauman yläpuolelle. Kantasaumaan naulataan pari naulaa jotta kantapää pysyy paikoillaan.

Lestille naulaaminen aloitetaan kärjestä. Ylimääräinen nahka leikataan kolmion muotoisina paloina pois.

Nahkaa vedetään pihdeillä.

Sitten kantapää. Sieltäkin kolmiopaloja pois jotta pohja saadaan siistiksi ja tasaiseksi.

Nahkaa vedettäessä on varottava ettei sisäpohja käänny kaksinkerroin.

Kantapään naulaus.

Pohja naulattu.

Pohjan teko

Täyttö:

Kun kenkä on kuivunut, vedä naulat irti pohjasta. Leikkaa äären reunat säännöllisen muotoiseksi, mutta jätä riittävästi nahkaa lestin reunoihin. Säännöllinen muoto helpottaa pohjan täyttöä. Liimaa ääri pohjanahkaan kiinni, mutta varo ettei liimaa joudu kengän

Naulat irrotettu ja pinkovararit leikattu siistiksi pohjan täyttöä varten.

Täyttonahka liimattu pohjaan, kanta tasoitetaan veitsellä.

Pikkukengät kuivuvat lestillä. Kuivumisaika noin vuorokausi.

Pohjan ääri viivat piirretään puukolla. Pohja hiotaan ääri viivoja myöten.

sisälle. Se voi liimata lestin kenkään kiinni!
Piirrä tarkka kaava kengän pohjan siitä osasta, joka jää äärinahan sisäpuolelle. Leikkaa nahasta pala kaavan mukaan ja liimaa se pohjaan. Karhenna aina nappapuoli hiomapaperilla jotta liima pitäisi hyvin. Vedä sitten esim. puukon kärkeä lappeellaan varovasti pitkin lestin reunaa saadaksesi esille selvät pohjan ääriviivat. Hio hiomapaperilla ääri ja pohja näitä ääriviivoja myöten.

Rantinauhan laitto:

Aloita rantinauhan asettelu pohjan ulkoreunaan nauhan ohentamaton reuna veitsellä vedettyä merkkiviivaa myöten. Rantinauhan tulee olla pari senttiä kengän ympärysmittaa pidempi. Piirrä pohjaan merkki aloituskohtaan, joka kannattaa sijoittaa kengän syrjälle, mahdollisimman suoralle osalle, ei kärkeen tai kantapäähän. Sovita rantinauhaa, leikkaa välillä kolmion muotoisia koloja nauhan ohennetulta laidalta jotta saat sen istumaan täydellisesti pohjaan. Voit välillä tehdä kynällä kohdistusmerkkejä pohjaan ja rantinauhaan. Kun ranti on sovitettu ympäriinsä, se liimataan paikoilleen kohdistusmerkkejä seuraten. Kun liimaus on valmis, katkaise rantin ylimääräinen pituus mattoveitsellä. Naputtele vasaralla nauha ympäriinsä liimautumisen varmistamiseksi. Hio taas nappapuo-

Pohjanahat liimattu.

Rantinauha muotoillaan ja liimataan pohjaan ääriviivoja myöten.

Ylimääräiset leikataan varovasti veitsellä.

let seuraavan kerroksen liimaamista varten.

Pohjanahan liimaus:

Piirrä 2 mm:n pohjanahkaan lestiä apuna käyttäen kengän muoto vajaa senttimetri yli kengän. Leikkaa pala irti, hio nappapuoli ja liimaa pohjaan. Naputtele vasaralla kiinni. Leikkaa sitten mattoveitsellä nahka pohjan oikeaan muotoon, varo ettei terä lipsahda ääreen!

Kantalappu:

Tarpeeksi pitkä kanta näyttää hyvältä kengässä, eikä kengän pohja ”romahda” askelen alla. Sopiva kannan pituus tekee kengästä ryhdikkään ja sopusuhtaisen näköisen.

Pohjaan piirretään kantalapun malli.

Piirrä kengän avulla solapohjasta kantalappu, reilusti yli kengän kannan jottei liimauksessa tarvitse olla millintarkka. Leikkaa kantalapun kengän pohjaan tuleva sivu valmiin muotoiseksi, halutessasi hieman

Kantalapun toinen kerros liimattu.

koveraksi. Hio pinnat ja pehmitä kantapala käsissä; kova nahka ei pysy muuten liimauksessa. Liimaa paikoilleen. Naputtele ympäriinsä vasaralla. Leikkaa mattoveitsellä ylemmän nahkapohjan mukaan oikeaan muotoon.

Leikkaa samoin kannan toinen kerros solapohjasta. Se saa olla yli joka suunnalta, koska toisen kerroksen pystyy mattoveitsellä muotoilemaan paikallaan. Pehmitä ja hio kantalaput. Liimaa, naputtele vasaralla kiinni ja leikkaa lopulliseen muotoon. Katso nyt kenkää: onko kanta sopivan korkea? Jos kantaa ei ole riittävästi, kenkä ei ole tasapainossa. Tarvittaessa liimaa vielä yksi kerros kantaan.

Ja viimeiseksi kumipohja.

Kannan viimeistely.

Kumipohja:

Leikkaa pohjakumista reilu palanen etupohjaa varten. Muotoile kantaa vasten tuleva sivu kannan mukaan, hio tarvittaessa nahkapohja ja karhenna kumin kenkää vasten tuleva puoli karstalla tai n:o 40:n hiekkapaperilla hyvin. Liimaa, naputtele ja leikkaa pohja muotoonsa.

Leikkaa kantamateriaalista kantalappu reilun kokoisena. Hio ja karhenna kuten aiemmin, liimaa, naputtele ja leikkaa muotoon.

Koristelu:

Halutessasi voit tehdä muotoilupuikolla ja/tai erilaisilla rissoilla tai lyöntisabluunoilla kengän ääreen ja/tai kauton rintaosaan koristeita. Koristelua varten koristeltava alue kengästä kostutetaan märällä vanutupolla. Äärissä on usein käytetty perinteistä aaltokuviota.

Valmis kenkä lestiltä

Vapauta lestin rintapala irti vapautusraudalla ja vedä se ulos kengästä. Napauta vasaralla muutaman kerran kantapähän saadaksesi lestin liikahtamaan kengässä. Pujota rautakoukku lestin kantapäässä olevaan reikään ja vedä lesti ulos. Lukitse tarvittaessa irrotuskoukku koukun päässä olevasta lenkistä lattiaan vasaran varrella ja jaloillasi painaen. Vedä kenkä irti lestistä.

Viimeistely

Liimaa ohutta tikkua käyttäen kaikki saumanvarojen nahkakerrokset yhteen. Siisti saumanvarat tasaisiksi mattoveitsellä. Puhdista mahdollinen työnaikainen lika sitruuna- tai oksaalihappoliuokseen kastellulla vanutupolla. Rasvaa kenkä hyvin ennen käyttöönnottoa. Uusi rasvaus tarvittaessa.

Saumojen siistiminen leikkaamalla.

Rasvaus. Toinen kenkä rasvattu.

Kengät ja niiden onnelliset tekijät. Vasemmalta Merja Heikkinen ja Bigga-Helena Magga.

Bigga-Helena Magga kiittää Veli-Heikki Saraspäätä uusista kengistään ja taidoistaan.

Onnea uusille kengille!

Goaro goaro! on opaskirjanen poronnahan ja poroturkiksen ompeluun. Nimi tulee pohjoissaamenkielisestä lastenlaulusta, ja tarkoittaa ompele ompele!

Opas sisältää ompeluohjeet muutamiin erilaisiin nahka- ja turkistuotteisiin, joiden kaavat löytyvät....?. Oppaassa kerrotaan myös poromateriaalien ompeluun soveltuvista koneista, langoista ja muista tarvikkeista.

Opaskirjaseen julkaisija on Saamelaisalueen koulutuskeskuksen Poro muotiin -hanke. Kuvat Merja Heikkinen, Ulla Isotalo, Virpi Jääskö, Janne Lax, Tanja Riionheimo. Teksti Virpi Jääskö.

SAAMELAISALUEEN KOULUTUSKESKUS
SÁMI OAHPAHUSGUOVDDÁŠ

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

